

SZELLEMI OMNIBUS. *)

E czimet látták már önök egy igen pikáns magyar könyv homlokzatán — nem ösmeretlen hát önök előtt — s mert ezt merészkedtem én is feltűzni fölolvadásom homlokzatára, gondolhatják, hogy fölolvadásom is a pikánteriák láncolata fog lenni. Nehogy azonban csalódjanak, előre jelzem, hogy az én omnibusom egy olyan szellemi kocsi akar lenni, melyben a felsőbb és alsóbb régiók vallásos eszméi entre-fizetés nélkül is beülhessenek. Passagereim tetszés szerint utazhatnak hosszabb vagy rövidebb statioig; tetszés szerint ülhetnek és szállhatnak omnibusomba be és ki: én az egyéni szabadságot felettébb respectálok.

Azonban sietnem kell szellemi buczéfalusaim befogásával, mert ime egy vaskos „matéria“ omnibusom felé közeledik. Ez uraság a Büchner fia, neve: „erő és anyag“ — van-e ki e nevet nem ösmeri? Szellemi gyermeknek neveztem volna, de szülő apja tagadja a szellem lételetit s így ezt a szellemi gyermeket — szellemtelen materiának kell bejegyeznem az utazók névsorában. Származására nézve német, azonban, mint kosmopolita, az egész világot hazájának tartja. Magyarországon most másodízben lát napvilágot. Németországban azonban már tizenegyedízben, és ebből következtetve, a sört hörpölgető német tizenkétszerre istentagadóbb a tüzborot ivó lángvérü magyarnál . . . mert hát tudni kell, hogy a Büchner uram fia vallására nézve — istentagadó. Hittelvei a következők: „erő és anyag egymástól elválhatlan, minek kövttkeztében: az Isten és lélek fogalom minden dogmatikus körülírásaival együtt merő abszurdítások . . .“

„Világkormányzat, czélarányosság, okszerűség, rendszer, szabadakarat, lélekhalthatatlanság stb. . .“ szóval mindaz, mi az Isten és lélek fogalom okozatai gyanánt tekinthető: mint fixideák szerepelnek vagy a könnyen hívők, vagy a bolondok agyszervezetében . . .; de ezek helyett, mint positiv igazságok

*) Felolvasatott a maroskőri unitárius egyházak idei gyűlésén.

megdönthetetlenül állanak : „anyag és erő halhatatlanság ; anyag végtelenség és méltóság ; természeti törvények változhatatlansága és általánossága stb. . .“ — és az ily tényleges igazságok koronájául : „az önnemzés — generatio aequivoca . . .“

Ugy-e, pompás egy hitelvi vannak az én Büchneremnek ? ! méltó egy istentagadó bölcsességéhez ! . .

Mig elvei elriasztanak, modora oly megnyerő, oly behizelgő, hogy az ember örömet társalog vele. Allításainak megbizonyítására recitálja az ösmeretek és tapasztalatok egész kincstárát, és oly rábeszélő modorral, hogy az embert csaknem magával ragadja és akarata ellen materialistává teszi. Különösen egy mesterfogással él, mely a nagy közönség előtt ritkán téveszti el hatását ; s ez abban áll, hogy az ellenvéleményüket gyenge elméjüknek, ábrándozóknak, tudatlanoknak nevezi, tudván, hogy e nevezetek közül az ambitio egyet se ohajt elfogadni, inkább a Büchner táborába csap föl — csak a szellem gárdistái maradnak a régi táborban. A nagy közönség könnyen hajlik a divat felé : az anyaghivés pedig a mai napság nagy divat ! . . Ruha vagy elv : a legtöbb embernél mind egy ! A nagy közönség rendesen a más fejével szokott gondolkozni : ha egy liba iszik, a többi is utánna iszik. . . Nem csoda, hogy Darwin a majmoktól származtatja az emberi nemet, mert valóban majomi utánzó tehetség az emberben legtöbb van.

Szép is az a majmokkal, ökrökkel való atyafiság ! aztán mi tagadás : gyakorlati oldala is megvan ! . . példa reá a vegetáriánusok serege, kik az oktalan állatokkal való vérrokonság következtében — a hús evést bűnnek, barbárságnak tartják. A másik gyakorlati oldala meg abban rejlik, hogy az állatok hálózatos fejlődésében : az emberi-nem eredetére vezet.

Minő kényelmes ez a generatio aequivoca az emberi-nem előállításának kitudására !! . A természet teherbe ejti önmagát és előáll a primitív állati élet és ez majd lánczolatosan, majd hálózatosan fejlődve, föl a majomig, attól, mint a háló utolsó lánczszemétől, születik az ember.

Hát nem könnyebb-e elhinni ezt az önnemzést, mint a teremtést ? ! Könnyebb a kinek könnyebb, de nekem Úraim ! valahányszor a lánczolat és hálózatos fejlődésre gondolok, mindig Brassai bácsi az a tréfás megjegyzése jut eszembe : hát melyik fejlett előbb : a tyúk-e vagy a tojás ? !“ . .

Az anyaghivők a keresztény philosophusokat gunyolják

egy mindenható rendező erő föltételezéseért, ki a mindenségnek létoka, fentartója és igazgatója, s im, az anyaghivők is gúnyolódó ajkaikkal elnémulnak, kutató bölcsességükkel elrekednek a kezdő ponton, és hogy tudatlanságuk hinárból szabadulhassanak: az önnemzést hívják segítségül; pedig, hogy a természet önmagát teherbe ejtse és szerves természetete daczára szerves valóságokat szüljön: megfoghatatlanabb előttem, mint egy mindenható és bölcsességgel bíró rendező erő öntudatos alkotása.

Az „omne vivum ex vivo“ dönthetlen igazsága az önnemzést nevetséges dolognak mutatja.

Hogy a hol lég, hő és nedvesség összeműködnek, ott gyakran pár pillanat alatt egész világa fejlődik ki azon nevezetes és sajátos alaku állatoknak, melyeket az alékoknak nevezünk: valóságos igaz!... De ebből még nem következik, hogy mind ez a generatio aequivoca törvényén létesül, sőt Vogt kísérletei épen az „omne vivum ex vivo“ alaptörvényt emelik érvényre az ázalékok előállításánál is. Szerinte: „Destillált víz működhetik össze oly levegővel, mely láng felé tartott üvegcsőn vezetetik össze: de ázalékot soha nem eredményez.“ ...

Azok a puhányok is, melyek az emberi és állati testben élnek, nem az önnemzés törvényén nyernek lételt, hanem petéik, tojásaik étellel, itallal, levegő beszívásával a testbe hatolnak s ott kifejlődést a kén t nyerhetnek...

A Büchner önnemzési theoriája oly ingadozó lábakon áll, hogy ez a legerősebb támadása az isten-eszmével szemben: önmagától összeomlik; pedig a lenne a legnagyobb érvágás az istenhivők tanán, ha bebizonyítható lenne, hogy az Istenre szükség nem volt, nincs és nem is leend, mert a természetben minden az önnemzés által vette kezdetét, önerején áll fönn és rendezi m a g á t örök változásaiban. Ez pedig, az én hitem szerint, sohasem leend bebizonyítható! Haladjon bár a természet-tudomány zenith pontjára: lesznek határok örökre, melyen túl az emberi gyarlóság nem emelkedhetik, a legmerészebb szárnyalás mellett is. Ilyen a létel kezdete! melynek elgondolásán ezer bölcs elme is megőrülhet, de mégis, mindkét részén csak emberi botorkáló föltevés, okoskodás lesz a végeredmény és nem több, vagy Madách szavaival:

„A tébolydába kerül sok közülök,

Sok visszaretten, révben egy sem ér!“

Mindkét tábor okról-okra emelkedik, míg egy erőre talál. Az egyik az erőt nevezi Istennek, a más pusztán az anyag erejének. Az egyik szerint a fő erő teremtése öntudatos, a másik szerint kényszerült... Az egyik szerint ez erő önálló, — de mint világrendező, áthat minden s e mindenüttjelenvalósága törvényt ír az anyag elébe, a másik szerint, ez erő: az anyag egyik elválaszthatatlan része s e kettőnek t. i. az erő és anyagnak öntudatlan egymásra hatása, a mint teremteni kényszerült ezt a gazdátlan mechanikai alkotványt — ép úgy kényszerülve van fentartani is minden világhormányzás, czélarányosság, okszerűség és rendszer nélkül — amolyan hübele Balázs módjára!

Ám gnyolódják Büchner uram s nevezze bár, satyrikus nyelvével, az ostobák babonás rajongásának, a tudatlanok álomlátásinak (saját szép szavai) a mindenségben látható világhormányzást, czélarányosságot, okszerűséget és rendszert: én mégis ezekkel a rajongókkal és álomlátókkal tartok, mert a józan észszel inkább megegyeztetetőbb ez állomlátók, mint a Büchner állítása.

Azért, mert Büchner, mint orvos, több nyomorék és csodás szörnyszülötteket látott — azt következtetni abból — hogy Isten nincs (?), mert ha lenne, mint kinek minden alkotása tökéletes, tökélytelen dolgot nem alkothatna, ... s mint mindenhatónak: ereje is lenne elkezdett alkotását tökélyesen bevégezni: oly merész következtetés, mint az, ki azért, mert egy bizonyos helyen a jegezesedést megakadályozva látta, természetes ok következtében, azt merésznél állítani: hogy jegezesedés nem lehet s következőleg törvénye sincs. Sőt épen ellenkezőleg a Büchner által látott szörnyszülöttek is az öntudatos Isten létéről tesznek bizonyosságot, mint ki minden dolgok elébe törvényt szabott, hogy minden oknak okozója legyen. Azért, mert a vakondok kukacot keresve a föld alatt egy fejlődésben levő virággökyeret megsértve, a virág alaktalanul fejlik ki, vagy mert a kapás a fejlődő tengeri szárát kapájával megvágja s ez által azt üszkössé változtatja — azt következtetni ebből, hogy nincs Isten, mert a tökélynek tökélytelen alkotása nem lehet: észficzamult tulvitt következtetés. Ily egyszerű természetes okok folynak be a szörnyszülöttek előállásánál is.

Hogy Büchner uram török szakad, az Isten eszmét s a lélek lételét akarja kifecszamult következtetésekkel is megdönteni s mint egy circus viciosusból ezekből kitérni nem akar, igen természetes, mert míg az Isten és lélek létele meg nem döntetik, mind addig az anyaghívők minden kutató bölcsessége meddő hiábavalóság, nevetséges erőlkedés, mert az emberi értelmet tanaikkal sem megnyugtanni, annál kevésbé meggyőződésre bírni nem fogják.

De halljuk csak tovább mit mond Büchnerem a lélek önállóságáról?!

„— Az önállósággal bíró lélek merő ostobaság! Az egész embertan folytonos bizonyosága az agy és lélek összetartozóságának és mindazon badarságok, melyeket a bölcsészeti lélektudósok annak bebizonyítására, hogy az emberi szellem önálló és anyagi állagától független, mindekkorig felhoztak, a tények halmazával szembe: egészen értéktelenek. Szerinte a lélek nem egyéb, mint az életerőnek az agyállomány szervezetével való összeműködése; mert ugyanazon erő, mely a gyomor által emészt, az agy által gondolkodik. Az agy zsiradékokban rejlő villanyban van a gondolat erő: villany nélkül nincs gondolat s a kik ezt nem hiszik, azok tudatlanságuknak adják kiáltó bizonyítékát!“.

Ily drastykus nyilatkozattal szembe, az ember alig mer ellent mondani; de lentebb önmaga mond ellen önmagának, ugyanis azt állítja: az agy szabad tevékenysége öntudat, teljes öntudat nélkül nem képzelhető s nem választ ki anyagot, hanem erőt“ . . .

Ugyan kérem édes Büchner úr! hogyan lehetséges ez?.. hiszen ha erőt anyag nélkül nem képzelhetünk, miként mondhatja ön, hogy az agy szabad tevékenysége nem választ ki anyagot, hanem erőt. S ha viszont az ön állítása szerint csakugyan igaz az, hogy az agy szabad tevékenysége anyag nélküli erőt választhat ki: miként állithatja azt, hogy az anyag az erőtől elválaszthatatlan? S ha viszont az erő az anyagtól elválasztható, miként tagadhatja a lélek önállóságát? . . . S ha az agy szabadtevékenysége teljes öntudat nélkül nem képzelhető, kérdem: a test anyaga vagy ereje bír-e öntudattal?! . . . vagy ha ez az öntudat az anyag és erő összehatásának eredménye:

a világegyetem végtelen anyagának és erejének összemüködése — miértne lenne képes, a roppant összemüködés szerinti öntudatot eredményezni?? . szóval magának Istent teremteni!!!!.

Mi az édes Büchner úr?! . ön mozgolódik, mosolyog, fejét rázza és „omnibusomról“ leszállani igyekszik? Legyen akaratja szerint. Isten Önnel, csak arra figyelmeztetem a bucsuvétel végpillanatában — vigyázzon irományaira és legfőképp koponyájára, nehogy vagy egy bölcsészeti lélektudós villanyvezetőt helyezzen könyveire és koponyájára és agy zsiradékának villanyos gondolatai a sodronyon tova repülve — kivájt belüli üres tökhöz hasonlóvá válják az istentagadó villanyos koponya.

* * *

Hát ez kicsoda micsoda, ki omnibusomra felülni készül? Férfi léteire bajusza lemetélve; himzett asszonyos ruhában; fején három csucsu sipka; kezében horgas bot és egy rettenetes nagy kulcs — mintha a menyország, vagy — úram bocsá . . . — a pokol kapussa lenne. Tudja a manó kicsoda, micsoda, nekem kötelességem fölvenni, mert az omnibus azért omnibus, hogy arra minden ember fölkapaszkodhassék. . . .

Hát izé?! . Kicsoda csak urasága? hogy jegyezzem bé az utazók névsorába.

Micsoda? . Péter utóda? . A menyország kulcsának őre? . Az atya, fiu és szentlélek Istenségeknek egyetlen egy csalhatatlan szolgálója? . Az egyedüli üdvözítő hit feje? . . . stb. stb. . . Szóval ez az uraság Büchner Uramnak épen elmentéte. . . Hja! a végletek találkozni szoktak.

Az még az egy Istent is megtagadta, ez háromról tesz bizonysgot. Az ostobának nevezte, a ki csak egyet is hisz, ez máglyára való eretneknek, a ki a három előtt nem hajt térdet. Az még a lélek önállóságát is megtagadta, ez testi feltámadásról, szárnyas angyalokról, közbenjáró lelkekről, szentek csodatevő ereklyéiről, purgatoriumról, emberi csalhatatlanságról és oly csodákról discurálgat a maga kizárólagos csalhatatlanságával, hogy az ember hajszála feláll, már tudniillik, ha van hajszál a koponyáján és nem kopasz, mint a vizen vasfejszét usztató Elizeus próféta!

Mig ő szentsége a szentek ereklyéinek csodatevő erejé-

vel álmadozik s anathemainak megtompult menyköveit hegyezgeti az állítólag Jézustól örökölt csalhatatlanság küszürújén, mely bizonyára a zabhegyezésnél mulatságosabb: — mi addig ez álomlátásokkal szembe mondjuk el meggyőződésünket a világ legnagyobb reformatoráról, a keresztény hitirány mesterről, a Jézusról.

* * *

Jézus politikai személy: feltünésének első lépése itt kezdődik és így ő történelmi alak.

Az ő magasztos elveinek több sarkalatos pontját, már ő előtte élt nagy szellemek hirdették, mint például a lélekhatalatlanságot Sokrates, de a kiknek elvei azért nem okoztak nagyobb változásokat a társadalom rendjében, részint, mert az emberiség azokra még nem volt megérve, részint mert az elvek hirdetőinek egyénisége sem vallásos nimbussal, sem politikai ábrándokkal nem volt körül szőve. Nemzetekre, vagy világra kiható vallási nagyobb változások — politikai mozgalmaikkal összevegyülten szoktak föllépni rendszeren. . . Mózes, Mohamed, Luther, Dávid Ferencz s más vallás reformatorok példái fennebbi állításaimról tesznek bizonytságot. . .

Jézust már bölcsőjében politikai dicsfény övezte! . . Zsidóország a római vasjárom alatt nyögött. A tetrárkák zsarnoksága elviselhetetlen volt. E jármot megtörni, a tyranismusnak véget vetni legfőbb törekvése volt a nemzetnek. Véres harczokat vívtak, de sikertelenül. E meddő küzdelemben egy jóslat került felszínre: születni fog Dávid nemzetségéből egy próféta, ki ezeréves uralkodást fog felállítani, a régi fényvel, a régi dicsőséggel. . . Mi természetesebb tehát, hogy a jobb jövőért rajongó nép politikai ábrándból származó mystikus vallásossággal üdvözölte a Dávid nemzetségéből született csecsemőt. Hogy ez nagy befolyással volt arra, hogy a kisdéd gyermek nevedkjék lélekben, Isten és emberek előtt való kedvességben: lélektani igazság.

Nincs ugyan megemlítve a történelemben, hogy Jézus minő idegen nyelveket értett nemzete nyelvén kívül, de hogy legalább latin és görög nyelven érthetett: feltehető Zsidóország akkori politikai és társadalmi viszonyainál fogva; de ha ezek közül egyiket sem értette volna, azon esetben is, az említett nemzetek mivelttségéből sokat elsajátított,

a hogy mondani szokták: a levegő beszívásával. Annyi tagadhatatlan, hogy képzett, mivel ember volt, a vallás dolgaiban pedig a tökély magaslatán állt. Mint képzett ember korán átlátta, hogy azon várakozásnak, melylyel egykor bölcsőjét körülvették: meg nem felelhet; mert a colossalis római birodalommal szembe forradalmat támasztani: örültség lett volna. Ő tehát a felszabadítás nagy művét a megromlott társadalom újjáalkotásával kezdte meg. Lassubb, de biztosabb volt, mint az előbbi. Az idő is kedvezett. Róma erkölcstelensége — óriási birodalma majd minden tartományaira káros következással hatott ki, mi a jobb lelkekben undort szült és örömmel üdvözölték Jézus erkölcsi fölépését... Ő tehát valóban az idők teljességében született. De mindezek mellett tagadhatatlan az, hogy a zsidó nép benne, nem az erkölcsi élet megteremtőjének profétáját, hanem a Dávid nemzetségéből származott politikai személyt bálványozta; mi megtetszik abból, hogy a hegyi tanítás alkalmakor is elakarta ragadni, hogy királylyá tegye a jóslat szerint. Politikai személyisége juttatta a keresztre is. A farizeusok, mint nemzeti párt, gyűlölték, mert rajongó politikai ábrándjaiknak Jézust megnyerni nem tudták; a hatalom félt tőle, noha Jézus világosan kimondta, hogy az ő országa nem e világból való... Keresztre vonták s még keresztje fölé is ez iratott: ez a zsidóknak ama királya!..

A főpapok e felírásért nehezteltek, de Pilátus elutasította őket e kifejezással: „a mit megírtam, megírtam!.. Pilátus ezzel: ama királya, — az ezeréves országlásról népmonda hatását akarta gyöngíteni, hogy egy jobb jövőnek még reményétől is megfoszsza a zsidóságot.

Ha nem lett volna Jézus politikai személy: magasztos elvei aligha többre becsültették volna kortársaitól, mint a Keresztelő János és a Garizim hegyén élt proféta tanításai. Nem akarom én ezáltal kisebbiteni a Megváltót, csak azon meggyőződésemet fejezem ki ezáltal, hogy politikai személyisége és nem elvei vonták előrendin ő hozzá honfitársainak rokonszenvét, és hogy politikai személyisége keltett figyelmet a messze tartományokban is, elannyira, hogy a zsarnokság miatt hazájokból kibujdosott zsidó bölcsök gazdag ajándékokkal a gyermek Jézus tiszteletére jönnek a lángoló honszeretet fényes csillagától vezérelterve.

Jézus azonban nemcsak politikai személy s így történelmi alak, hanem egyszersmind fejlődő is, az idő viszonyaival együtt.

Miként már fennebb röviden körvonaloztam: a nép Jézust, mint politikai egyéniséget tekintette, csak a pünköszt ünnepe után a Péter hatalmas szónoklatára kezdette, mint új elvek hirdetőjét tisztelni. Ime, e rövid időköz alatt is, mennyi fejlődésen megy át a krisztusi fogalom. A nép azonban a megtérés után sem tudott kibontakozni hosszas időig a régi szokások, balfogalmak, téveszmék, babonák, a régi vallás ferdeségeinek nyügeiből; s bár érzeke a Jézus elveihez vonzotta, de annak valódi szellemét nem értette, felfogni nem bírta, annál kevésbé az életbe megtestesíteni. Mindazon téves ferdeségeket, melyeknek szemüvegén a nép a régi vallás hitformáin prófétáit tekintette, mint például isteni származás, tűzszeke-renni menybe ragadtatás, csodatételek stb. Jézusra is átvitte s ezáltal az új vallásba a régi pogány hitelveket is átplántálta. . . . Így vette eredetét azon mondakör, mely Jézust a szentlélektől származtatja, halottaiból testileg föltámaszsa, s végül fényes felhők ködében menybe ragadtatja.

Pál apostolnak magasztos levelei sem voltak képesek a valódi Jézust kartársaival megértetni, sőt még a tanítványok között is különböző felfogásra találunk. Nem csoda tehát, ha a keresztények között is a különböző idők különböző hitelveket állítottak fel Jézusról. Luther, Kálvin és Dávid Ferencz, e világra kiható vallásujítók is, más meg más meggyőződéssel valának Jézus felől. De annyi áll, legalább az én meggyőződésem szerint, hogy Jézus a tisztultabb fogalmak aerájában tisztultabb alakban áll előttünk, szóval fejlődik. Nem azt akarom én ezzel mondani, hogy Jézus hitelvei lényegökben változtak, mert azok úgy maradtak, a mint voltak, miként Jézus az ő nagy lelkében felfogta, hanem azt: hogy Jézus tantételei folyton fejlődő emberiséget kívánnak, mi megtetszik ama mondásából: legyenek tökéletesek, miként a ti menysei édes Atyátok, és a szerint, a mint az emberiség fejlődik: fejlődik Jézus is igazságának nagyságában az emberi értelem előtt, azaz: mind tisztábban, fejlettebben lesz valósággá azon cselekvő tudomány, melyet hirdetett, s melyért kész volt elvérzeni a keresztfán.

Igaz, hogy a darwinismus, büchnerismus mai napság mind-

inkább kezd lábra kapni és sokan a kishitűek közül félnek, hogy általuk a keresztény vallás s a tisztultabb jézusi fogalom van megtámadva. Csalódnak. Én ebben is a fejlődő krisztusi fogalmat látom: a szabad vizsgálódás most kezd életet nyerni: a betű megöl!... a lélek elevenít!!... A vallás célja nem lehet — vak hit, mely megelégedjék teljesülhetetlen ígéretekkel; boldog lehessen meggyőződés nélkül... A vallás célja: mind e földi életre, mind a jövőre nézve oly összhangot létesíteni a szív és lélek nemesebb vágyaiban és küzdelmeiben, mely itt boldogít, ott a halhatatlanság koronáját szerzi meg számunkra. A vallás alapja csak a való lelkiismeret meggyőződése lehet szabad vizsgálódás és nem vak hit által.

Galileit a fejletlen jézusi fogalommal akarták elhallgatatni; ma már a fejlettebb jézusi fogalom tért nyit Darwinnak, Büchnernek a szabad vizsgálódásra: mindeneket megpróbáljatok s a mi jó, azt tartsátok meg.

A darwinismustól, büchnerismustól nincs mit félni a jézusi hitelveket: ezek az emberi társadalom alapföltételei. Mig ember él és társadalom lesz: a jézusi elveknek is élniök kell, mind fejlettebben a fejlődő emberiséggel. A fejlődő emberiség a világszabadság felé gravitál, — a keresztény vallás pedig a világszabadság szegletköve. Láthatatlan halálos ellensége a tyrannismusnak és szolgaságnak, egy oly szellemi hadsereg, mely a felvilágosultság fegyverével harcol és harcolni fog mindaddig, minden vérontás nélkül, mig az egész emberiséget meg nem győzi a testvériségről; ekkor leomlanak magukra az embert embertől elválasztó Jérikó-falak... s a nemzetiségi, vallási fajgyűlölség csoda-szörnyei, e rabbilincs készítőklypszai a rabszolgaságnak meg fognak halni és következik az aranykor: a világszabadság. Én hiszek az emberiség ez eljövendő boldog korszakában, a mult nagy eseményeinek tanulságaiból kiindulva. A keresztény vallás a mint az öntudat első sejtelmeivel a népekben a szeretet szivhurjait megpendíteni képes volt s ezáltal a kasztrendszer mohosult oszlopai összedüledeztek, úgy fogja majd a teljes öntudatra ébredéssel a tyrannismus szüette trónusát ledönteni s a valódi keresztényekké lett fejedelmeket arra lelkesíteni, hogy átokkal terhelt koronáikat sajátkezüleg törjék szilakba a világszabadság gránit talapatán.

RÉDIGER GÉZA,
szabédi unitárius lelkész.